

Oxar och stutar

För några decennier sedan var oxar rätt vanliga som dragare i många trakter, och fortfarande finns det personer, som har kört med oxar. Det är av värde, att uppgifter om oxarna som dragare samlas in innan de faller i glömska. Vi ber Dig därför att om möjligt besvara följande frågor och även anteckna lathörande detaljer som eventuellt inte efterfrågats. Ange de dialektala orden och uttrycken om det är möjligt. Rita gärna en skiss där Du anser det lämpligt. Tag endast med sådant som Du med säkerhet känner från Din egen hemsocken.

1. Användes både stut och oxe som beteckning för kastrerad tjur i Din hemtrakt? Om båda orden användes, vad var det då för skillnad på en stut och en oxe?
2. Brūkade bönderna själva föda upp oxar?
3. Om man köpte dem, var var det i så fall? På vilka marknader?
4. Var det vanligt, att man köpte oxar och hade dem en viss tid för att sedan sälja dem med förtjänst?
5. Brūkade man byta (växla) oxar med varandra?
6. Hade man vissa sedvänjor eller "ceremonier" vid oxhandel (handslag, handpenning, likköp)?
7. Fanns det oxhandlare som ordnade transporter av ett flertal djur till t.ex. Stockholm?
8. Hur skedde transportererna?
9. Var köptes och såldes djuren?
10. Hur angav man oxarnas storlek?
11. Hur och var tog man mätt?
12. Vad kallades det man mätte med?

13. Hur gamla var djuren när de kastrerades?
14. Vad kallades det att kastrera?
15. Vad kallades en ofulletändigt kastrerad oxe?
16. Ven anlidades för att kastrera djuren?
17. Hur gamla eller hur stora var stutarna när de tånjdes?
18. Hur bar man sig åt för att tånja dem?
19. Hade man särskilda ok när man tånjde?
20. Hade man särskilda tillrop till oxarna när de skulle gå, resp. stanna och vilka var de?
21. Hade man särskilt tillrop när oxarna skulle gå åt vänster?
22. När de skulle gå åt höger?
23. Vad kallades vänsteroxen?
24. Vad kallades högeroxen?
25. Kunde man låta oxarna lyta plats?
26. Har man kört med kor?
27. Hur såg oket ut och vad kallades de olika delarna? (Gör gärna en skiss)
28. Vad kallades de remmar eller liknande, som höll fast oket vid hornen?
29. Hade man mer än en sorts ok?
30. Var det skillnad på oxok och keok?
31. Körde man enbett med oxe eller ko, och hade man i så fall ok eller sele?
32. Följde oket med i köpet när man handlade oxar, och förekom det i så fall att man hade särskilda marknadsok (eller vad de kallades) av sämre kvalitet?

33. Vad kallades oxtörsen?
34. Hur anbringades törsen?
35. Om man lade törsen om oxens öra, var det då om innerörat eller ytterörat?
36. Var oxarna i regel skodda?
37. Hur skoddes de?
38. Hade man fasta broddar i skorna vintertid?
39. Vem skodde oxarna?
40. Hur gamla brukade oxarna vara när de skoddes första gången?
41. Var korna skodda när man använde dem som dragare?
42. Brukade man ha piska till oxarna?
43. Hur såg den i så fall ut?
44. Material?
45. Vad kallades piskans olika delar?
46. Hade man munkorg på oxarna för att de inte skulle beta vid vägkanterna?
47. Vad var det för material till munkorgarna?
48. Hur fästes de på oxarna?
49. Vad kallades munkorgarna?
50. Till vilka arbeten och körslor föredrog man oxar?
51. Till vilka arbeten och körslor föredrog man hästar?
52. Vilka fordon hade man då man körde med oxar?
53. Vilka redskap körde man med oxar?
54. Vad hade man för draganordningar för olika fordon?

55. Vad hade man för draganordningar för olika redskap (som plog, harv, vält, vandrings)?
56. Hur var draganordningarna fästa i oket?
57. Hur var draganordningarna fästa i fordonen eller redskapen?
58. Vad hade man för foder till oxarna?
59. Var betade de?
60. Hade man fodersäck med sig vid körslor?
61. Vad kallades fodersäcken?
62. Hur långt räkade man med att ett par oxar kunde dra ett lass på en dag?
63. Hur långt kunde man fösa en oxdrift för dagen?
64. Brukade man slakta oxarna hemma eller såldes de till slakt?
65. Vilka olika färgteckningar har Du hört talas om hos oxar (hjälmig, drakig o.s.v.) och vad var det karakteristiska för var och en av dem?
66. Hade man olika namn på oxens horn beroende på hur de var formade el.dyl.?
67. Vad kallades det sjuka inuti hornen?
68. Vad kallades själva nosen?
69. Vad kallade man oxens strupar?
70. Vilka delar av oxens framsparti hade man i övrigt särskilda namn på? (nacke, bog, bringa, manko)
71. Och vilka delar av bakpartiet? (Korsrygg, länd, knyckar?)
72. Vad använde man för uttryck om att en ox var svan kryggig?
73. Hade man särskilda benämningar om ländpartiet var toppigt eller lågt?

ULMA 29951. Gunnar Andersson. 1971

VGL. HABO

Kopia av uskr. DAL 12115 från DAL 3
Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Frågelista S DAL 2

74. Hade man namn på olika delar av svansen (ruspan)?
75. Vad kallades oxens penis och pung?
76. Hade tjurens könsorgan andra namn?
77. Vad kallades benens olika delar?
78. Vad kallades klövarnas olika delar?
79. Vilka inälvor hade särskilda namn?
80. Vad kallades tarm innehåll?
81. Vilka kråspor var vanligast hos oxar?
82. Hur kurerade man dem?
83. Brukade bönderna själva kurerat oxarna eller vilka vände man sig till?
84. Vad kallade man det när oxarna sprang för att de blivit stungna av insekter?
85. Vad kallades de insekterna?
86. Hade man särskilda namn på oxarna liksom på t.ex. hästar, kor och hundar?
87. Vilka sådana namn känner Du till?
88. När försvann de sista oxarna från trakten?
89. Vem ägde dem?
90. Har Du hört om någon egendomlig eller lustig episod i samband med oxar, så berätta den.
91. Känner Du till talesätt, som rör oxar eller stutar, t.ex. "Man ska inte va oxe borta och stut hemma"?
92. Har Du hört någon sägen där oxar varit med, t.ex. ett par tvillingstutar?